shrIVishnupAdAdikesAntastotram

Document Information

Text title : VishnupAdAdikesAntastotram

File name : viShNupAdAdikeshAntastotra.itx

Category: vishhnu, stotra, shankarAchArya, vishnu

Location : doc_vishhnu

Author: Adi Shankaracharya

Transliterated by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

Proofread by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

Translated by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

Latest update: May 22, 2012

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

September 4, 2024

sanskritdocuments.org

shr IV ishnup Ad Adikes Antastotram

શ્રીવિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રમ્

-000

II શ્રી: II

Commentary and translation by GSS. Murthy

Adi Shankaracharya, also reverentially called as Shankarabhagavatpada, has composed this exquisite hymn in praise of Lord Vishnu. Lord Vishnu, with his bow SArnga slinging over the shoulder holds in his four hands Panchajanya the conch, Sudarsana the disc, Nandaka the sword, and Koumodaki, the mace. He has as his vehicle Garuda, the chief of the feathered race and as his seat Ananta, the chief of snakes. He has as his consorts Shridevi and Bhudevi. After praying to Vishnu's weapons, his vehicle, his seat and his consorts Shri Shankara prays to each of the parts of Vishnu's divine form starting from his feet [pAdAdi] and ending in the hair[keShAnta] on his head.

The rendering in English which is not a word by word translation only conveys the gist of a verse and is based on a Sanskrit commentary, 'Bhakti mandakini' of Shri. Purnasaraswati.

Shri Shankara first prays to Panchajanya, the conch.

લક્ષ્મીભર્તુર્ભુજાગ્રે કૃતવસતિ સિતં યસ્ય રૂપં વિશાલમ્ નીલાદ્રેસ્તુડ્ગશર્્ગસ્થિતમિવ રજનીનાથબિંબં વિભાતિ । પાયાન્નઃ પાગ્ચજન્યઃ સ દિતિસુતકુલત્રાસનૈઃ પૂરયન્ સ્વૈઃ નિધ્વાનૈર્નીરદૌદ્યધ્વનિપરિભવદૈરમ્બરં કમ્બુરાજઃ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ – યસ્ય વિશાલં સિતં રૂપં લક્ષ્મીભર્તુઃ ભુજાગ્રે કૃતવસતિ નીલાદ્રેઃ તુડ્ગશર્્ડ્ગસ્થિતં રજનીનાથબિમ્બમ્ ઇવ વિભાતિ સઃ કંબુરાજઃ પાગ્ચજન્યઃ નીરદૌદ્યધ્વનિપરિભવદૈઃ દિતિસુતકુલત્રાસનૈઃ સ્વૈઃ નિધ્વાનૈઃ અમ્બરં પ્રયન્ નઃ પાયાત્ ।

May Panchajanya the king of conches, whose sound surpasses the sound of thunder and which terrifies the clan of the Daityas protect us. Positioned in the hand of Vishnu,

LakShmi's protector, the broad white Panchajanya resembles the moon at the peak of the Niladri, the blue mountain.

Note: Shri Shankara starts the hymn uttering the auspicious name of LakShmi, who bestows things auspicious to her devotees. The sound of the conch is 'OM', the sacred chant. Panchajanya also signifies Shabdabrahma. Niladri, blue in colour, is a mythical mountain to the North of Meru. As Vishnu is blue or dark in colour the comparison of the conch in his hand to that of moon at the peak of Niladri is apt.

Having first prayed to PAncajanya, the conch which is a representation of Shabdabrahma, Shri Shankara now prays to the most important weapon of ViShnu, namely the disc, Sudarsana, which represents the kAlachakra, the wheel of time:

આહુર્યસ્ય સ્વરૂપં ક્ષણમુખમખિલં સૂરયઃ કાલમેતમ્ ધ્વાન્તસ્ચૈકાન્તમન્તં યદપિ ચ પરમં સર્વધામ્નાં ચ ધામ I ચક્રં તચ્ચક્રપાણેર્દિતિજતનુગલદ્રક્તધારાક્તધારમ્ શશ્ચન્નો વિશ્વવન્દ્યં વિતરતુ વિપુલં શર્મ ઘર્માંશુશોભમ્ II ૨ II

અન્વયઃ – સૂરયઃ યસ્ય સ્વરૂપમ્ ક્ષણમુખમ્ અખિલમ્ એતમ્ કાલમ્ આહુઃ, યત્ અપિ ધ્વાન્તસ્ય એકાન્તમ્ અન્તમ્ (યત્) સર્વધામ્નામ્ પરમમ્ ધામ ચ , ચક્રપાણેઃ તત્ ધર્માશુશોભમ્ વિશ્વવન્દ્યમ્ દિતિજતનુગલદ્રક્તધારક્તધારમ્ ચક્રં વિપુલં શર્મ શશ્ચત્ નો વિતરતુ l

Let the disc of Chakrapani, whose edge is red with the flow of blood from the bodies of Daityas, which has the lustre of sun and which is worshipped by all, which is the ultimate end of all darkness, which is the ultimate abode of all energy and which sages consider as the form of Entire Time starting from the shortest instance of a kShana, for ever dispense to us bounteous happiness.

Note: The concept of Sudarsana chakra as a representation of kAlachakra is indeed very apt. There is nothing which is not annihilated by Time and nothing can survive its onslaught. Time only proves that Truth prevails over untruth. One twelfth part of a muhoorta is Kshana. One thirtieth of a full day is muhoorta.

Shri Shankara prays to sArnga, ViShNu's bow: અવ્યાન્નિર્ઘાતઘોરો હરિભુજપવનામર્શનાધ્માતમૂર્તેઃ અસ્માન્ વિસ્મેરનેત્રત્રિદશનુતિવચઃસાધુકારૈઃ સુતારઃ l સર્વં સંહર્તુમિચ્છોરરિકુલભુવનં સ્ફારવિસ્ફારનાદઃ સંયત્કલ્પાન્તસિન્ધૌ શરસલિલઘટાવાર્મુચઃ કાર્મુકસ્ય ॥ ૩ ॥ અન્વયઃ – સંયત્કલ્પાન્તસિન્ધૌ હરિભુજપવનામર્શનાધ્માતમૂર્તેઃ શરસલિલઘટાવાર્મુચઃ,:સર્વમ્ અરિકુલભવનં સંહર્તુમ્ ઇચ્છોઃ, કાર્મુકસ્ય નિર્ધાતઘોરઃ, ત્રિદશનુતિવચઃસાધુકારૈઃ સુતારઃ, સ્ફારવિસ્ફારનાદઃ અસ્માન્ અવ્યાત્ ।

May the sound of the expanding twanging of the bow, whose high pitch is accompanied by the 'well done' exclamations of the praising devas protect us. The twanging sound is like that of thunder in the pralaya-like battle emanating from clouds made of streams of arrows, which are like water and the arm of Narayana acts as the wind which drives the clouds.

Note: The construction of the verse and the metaphor are both complex and the commentator says so. Shankaracharya imagines the battle scene where Narayana is using his bow continuously against the asuras. During the battle, devas are exclaiming, 'sAdhu, sAdhu' and the twang of the bow is heard as high pitched sound amidst the din. The sound is like that of thunder during the deluge at the end of a kalpa. The stream of arrows is like the cloud and the arm of Narayana is the wind which is driving the cloud.

ShankarAchArya now meditates on the sword Nandaka:

જીમૂતશ્યામભાસા મુહુરપિ ભગવદ્વાહુના મોહયન્તી યુદ્ધેષૂદ્ધૂયમાના ઝટિતિ તટિદિવાલક્ષ્યતે યસ્ય મૂર્તિઃ l સોડસિસ્ત્રાસાકુલાક્ષત્રિદશરિપુવપુઃશોણિતાસ્વાદતૃમો નિત્યાનન્દાય ભૂયાન્મધુમથનમનોનન્દનો નન્દકો નઃ ll ૪ ll

અન્વયઃ – યુદ્ધેષુ જીમૂતશ્યામભાસા ભગવદ્ભાહુના ઝટિતિ ઉદ્ધૂયમાના યસ્ય મૂર્તિઃ મુહુરપિ તટિત્ ઇવ મોહયન્તી લક્ષ્યતે સઃ ત્રાસાકુલાક્ષત્રિદશરિપુવપુઃશોણિતાસ્વાદતૃપ્તઃ મધુમથનમનોનન્દનઃ નન્દકઃ નઃ નિત્યાનન્દાય ભૃયાત્ !

May the sword Nandaka which is satiated with the taste of the blood from the bodies of daityas who have eyes full of fear and which (thus) pleases the slayer of Madhu (Lord Vishnu) be for our eternal bliss. The sword while being swiftly moved in the battles by the Lord's arm which has the blue luster of a cloud causes confusion like lightening.

Note: Nandaka signifies the sword of Supreme Knowledge by which a devotee cuts asunder AvidyA. The flashes of the moving sword against the blue hue of the Lord are compared to that of lightening in the blue clouds.

Now the poet prays to Kaumodaki, the mace which represents buddhi, intellect: કમ્રાકારા મુરારેઃ કરકમલતલેનાનુરાગાદ્ભૃહીતા સમ્યગ્વૃત્તા સ્થિતાગ્રે સપદિ ન સહતે દર્શનં યા પરેષામ્ ! રાજન્તી દૈત્યજીવાસવમદમુદિતા લોહિતાલેપનાર્દ્રા કામં દીમાંશુકાન્તા પ્રદિશતુ દયિતેવાસ્ય કૌમોદકી નઃ !! પ !! અન્વયઃ – મુરારેઃ કરકમલતલેન અનુરાગાત્ ગૃહીતા, કમ્રાકારા સમ્યગ્વૃત્તા અગ્રે સ્થિતા, યા પરેષામ દર્શનમ સપદિ ન સહતે. દૈત્યજીવાસવમદમદિતા

અગ્રે સ્થિતા, યા પરેષામ્ દર્શનમ્ સપદિ ન સહતે, દૈત્યજીવાસવમદમુદિતા લોહિતાલેપનાર્દ્રા રાજન્તી, દીમાંશુકાન્તા અસ્ય કૌમોદકી દયિતા ઇવ નઃ કામમ્ પ્રદિશતુ I

May Koumodaki (the mace) of Mura's foe (Murari) which he holds tenderly in the palm of his lotus-like hand, which is perfectly spherical and has an appealing shape, which stays in front and which does not at once tolerate the sight of enemies, which rejoices by (drinking) the liquor of daityas' blood, which is wet by the smear of blood, which is shining, which appears pleasing because of the brilliance of its rays bestow us our wish like a beloved who bestows amorous favour: a beloved who has a shapely figure and is held tenderly by hand, who has right character, who is ever present in front, who does not tolerate the presence of others, who is enjoying the intoxication arising out of liquor, who is moistened with a red ointment and the border of whose dress is glowing.

Note: The translation is woefully inadequate to bring out the flavour of double entendre employed by the Acharya. The literary embellishment called SleShAlankAra consists in using appropriate words having double meanings which are applicable to upamAna, the object to which a thing or action is compared as well as the thing or action itself, upameya. To explain:- kamrAkArA= of fine shape, having a shapely figure; samyagvRuttA= nicely spherical, has right character; pareShAm= of enemies, of others; daityajIvAsavamadamuditA= enjoying the intoxication caused by the liquor-like blood of Daityas, enjoying the intoxication caused by 'daityajIvAsava'; lohitAlepanArdrA = wet with the smear of blood, moistened by red ointment; dIptAMShukAntA=

શ્રીવિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રમ્

(deepta,aMShu,kAntA) pleasing by the brilliant rays, (deepta, aMShuka, antA) the border of whose dress is glowing. KAmam = wish, amourous desire.

યો વિશ્વપ્રાણભૂતસ્તનુરિપ ચ હરેર્યાનકેતુસ્વરૂપો
યં સગ્ચિન્ત્યૈવ સદ્યઃ સ્વયમુરગવધૂવર્ગગર્ભાઃ પતિન્તિ ।
ચગ્ચચ્ચણડોરુતુણ્ડત્રુટિતફણિવસારક્તપડ્ઠાડ્ઠિતાસ્યમ્
વન્દે છન્દોમયં તં ખગપતિમમલસ્વર્ણવર્ણં સુપર્ણમ્ ॥ ૬ ॥
અન્વયઃ – યઃ તનુરિપ વિશ્વપ્રાણભૂતઃ હરેઃ યાનકેતુસ્વરૂપઃ ચ, યમ્
સગ્ચિન્ત્ય એવ સદ્યઃ ઉરગવધૂગર્ભાઃ સ્વયમ્ પતિન્તિ,
ચગ્ચચ્ચણડોરુતુણ્ડત્રુટિતફણિવસારક્તપડ્ઠાડ્ઠિતાસ્યમ્ (ચગ્ચત્+ચણડ
+ઉરુ+તુણ્ડ+ત્રુટિત+ફણિ+વસા+રક્ત+પડ્ઠ+અડ્ઠિત+આસ્યમ્), છન્દોમયમ્
અમલસ્વર્ણવર્ણમ્ તમ્ ખગપતિમ્ સુપર્ણમ્ વન્દે ।

Now he prays to Garuda, ViShNu's vehicle and banner

I bow to SuparNa, the king of birds who is the Vedas personified and who is stainless and golden in colour, who is the breath of Pranava(OM), and who though small in size is the vehicle as well as the banner of Hari. The very thought of him causes snake maids to abort the foetuses. His face is smeared with the slush of blood and marrow of snakes as he snaps them asunder with his wide open violently shaking beak.

Note: Garuda is considered vedAtmA. Visva can be interpreted as omkAra and therefore he is ViSvaprAna.

Now the prayer is to Ananta, the king of serpents, who is the seat of Vishnu:

વિષ્ણોર્વિશ્વેશ્વરસ્ય પ્રવરશયનકૃત્સર્વલોકૈકધર્તા સોડનન્તઃ સર્વભૂતઃ પૃથુવિમલયશાઃ સર્વવેદૈશ્વ વેદ્યઃ l પાતા વિશ્વસ્ય શશ્વત્સકલસુરરિપુધ્વંસનઃ પાપહન્તા સર્વજ્ઞઃ સર્વસાક્ષી સકલવિષભયાત્ પાતુ ભોગીશ્વરો નઃ ll ૭ ll

અન્વયઃ – વિશ્વેશ્વરસ્ય વિષ્ણોઃ પ્રવરશયનકૃત્ સર્વલોકૈકધર્તા સઃ સર્વભૂતઃ પૃથુવિમલયશાઃ સર્વવેદૈશ્વ વેદ્યઃ વિશ્વસ્ય શશ્વત્ પાતા સકલરિપુધંસનઃ પાપહન્તા સર્વજ્ઞઃ સર્વસાક્ષી સકલવિષભયાત્ ભોગીશ્વરઃ અનન્તઃ નઃ પાત્ I

May the Lord of serpents, Anantha, who acts as an exalted bed for Vishnu, the Lord of the universe, protect us from the fear of all types of poison. He is the sole bearer of all the worlds, and has become everything. His glory is vast and unsullied. He is the one who has to be known through all the Vedas. He is the eternal protector of the universe. He is the destroyer of all enemies and all sins. He is omniscient and omnipresent.

Notes: Anantha is the sole bearer of the universe as Vishnu holds the universe in his belly. It is not very clear how some of the epithets which are more appropriate to Vishnu himself are applicable to Anantha. The commentator is not much of a help. Scholars could explain perhaps.

અન્વયઃ – યામ્ ઇહ મુનયઃ વાગ્+ભૂ+ગારા+આદિ+ભદઃ વિદુઃ, યદાયઃ સફદા' પતિતૈઃ કારુણ્યાર્દ્રેઃ કટાક્ષૈઃ પુંસાં સમગ્રાઃ સમ્પદઃ સ્યુઃ ચ, કુન્દ્+ઇન્દુ+સ્વચ્છ+મન્દસ્મિત+મધુર+મુખ+અમ્ભોરુહામ્ સુન્દરાડ્ગીમ્, મુરિભિદ્+ઉરો+મન્દિરામ્ અશેષૈઃ અપિ વન્દ્યામ્ તામ્ ઇન્દિરામ્ વન્દે ।

I bow to Indira (LakShmi), the beautiful-limbed, who is known by the sages as VAgdevi, Bhudevi, Gauri etc, who is to be revered by everyone, who has the chest of the slayer of Mura as her abode, and whose lotus-like face is made pleasant by her smile as white as moon and Kunda flower. When her glances which are moist with compassion are cast on persons even once, they bring all the wealth.

Notes: Shankarabhagavatpada quite clearly perceives LakShmi, Bhudevi, Gauri, Sarasvati as different facets of the same Mother Goddess. The idea of LakShmi's glances bestowing riches is amplified by Vedantadesika in his Shristuti, યચ્યાં દિશિ વિહસ્તે દેવિ દૃષ્ટિસ્ત્વદીયા તચ્યાં તચ્યામહમહમિકાં ત-વતે સમ્પદોઘા: 'Oh Goddess, In whichever direction your glances are cast, in that direction torrents of wealth accumulate'.

યા સૂતે સત્ત્વજાલં સકલમપિ સદા સંનિધાનેન પુંસઃ ધત્તે યા તત્ત્વયોગાચ્ચરમચરમિદં ભૂતયે ભૂતજાતમ્ l ધાત્રીં સ્થાત્રીં જનિત્રીં પ્રકૃતિમવિકૃતિં વિશ્વશક્તિં વિધાત્રીમ્ વિષ્ણોર્વિશ્વાત્મનસ્તાં વિપુલગુણમર્યી પ્રાણનાથાં પ્રણૌમિ ॥ ૯ ॥ અન્વયઃ – યા પુંસઃ સિન્નિધાનેન સકલમ્ અપિ સત્ત્વજાલમ્ સદા સૂતે, યા તત્ત્વયોગાત્ ઇદમ્ ચરમ્ અચરમ્ ભૂતજાતમ્ ભૂતયે ધત્તે, તામ્ જનિત્રીમ્ ધાત્રીમ્ સ્થાત્રીમ્ પ્રકૃતિમ્ અવિકૃતિમ્ વિશ્વશક્તિમ્ વિધાત્રીમ્ વિપુલગુણમયીમ્ વિશ્વાત્મનઃ વિષ્ણોઃ પ્રાણનાથામ્ પ્રણૌમિ ।

She forever gives birth to all the sat (living and the non-living) due to the presence of Purusha (Narayana). As a consequence of the union with Him (Narayana), she holds all this moveable and the immoveable beings for (their) prosperity. She is the creator, the nurse and the supporter; she is the nature, the unchanging, the energy of the universe, the bestower. I bow to her of abundant qualities who is the beloved of Vishnu, the life-force of the universe.

Now the sage meditates on the particles of dust under the feet of Vishnu:

યેભ્યોડસૂયદ્ભિરુચ્ચૈઃ સપદિ પદમુરુ ત્યજ્યતે દૈત્યવર્ગૈઃ યેભ્યો ધર્તું ચ મૂર્ધા સ્પૃહયતિ સતતં સર્વગીર્વાણવર્ગઃ l નિત્યં નિર્મૂલયેયુર્નિચિતતરમમી ભક્તિનિધ્રાત્મનાં નઃ પદ્માક્ષસ્યાઙ્ધ્રિપદ્મદ્ભયતલનિલયાઃ પાંસવઃ પાપપહ્રમ્ ॥ ૧૦ ॥

અન્વયઃ – યેભ્યઃ અસૂયદ્ભિઃ દૈત્યવર્ગેઃ ઉચ્ચૈઃ ઉરુ પદમ્ સપદિ ત્યજ્યતે, યેભ્યઃ સર્વગીર્વાણવર્ગઃ મૂર્ધ્રા ધર્તુમ્ સતતમ્ સ્પૃહયતિ ચ, અમી પદ્માક્ષસ્ય અડ્ધ્રિ-પદ્મ-દ્વય-તલ-નિલયાઃ પાંસવઃ ભક્તિનિદ્માત્મનામ્ નઃ પાપપહુમ્ નિત્યમ્ નિચિતતરમ્ નિર્મૂલયેયુઃ !

May the dust particles present under the lotus-like feet of Vishnu, the lotus-eyed thoroughly and continuously remove the slough of sin of ours who are subservient to him through devotion. The daityas jealous of (the power of) those dust particles quickly leave the exalted and wide place (of the sacred dust) while all the devas all the time desire to carry them on their head.

શ્રીવિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રમ્

Notes: Daityas represent those who are evil in their behaviuor while Devas represent the good and the devoted. The commentator raises a doubt how there could be dust particles under the Lord's feet and answers that they are the pollen of flowers worn by the Devas on their crowns. That mud is a good remover of slough is of course an observed fact.

Now the prayer is directed to the lines under the feet of Vishnu:

રેખા લેખાદિવન્દ્યાશ્ચરણતલગતાશ્ચક્રમત્સ્યાદિરૂપાઃ

સ્નિગ્ધાઃ સૂક્ષ્માઃ સુજાતા મૃદુલલિતતરક્ષૌમસૃત્રાયમાણાઃ !

દદ્યુર્નો મડ્ગલાનિ ભ્રમરભરજુષા કોમલેનાબ્ધિજાયાઃ

કમ્રેણામ્રેડ્યમાનાઃ કિસલયમૃદ્ના પાણિના ચક્રપાણેઃ ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ – અબ્ધિજાયાઃ ભ્રમરભરજુષા કોમલેન કમ્રેણ કિસલયમૃદુના પાણિના

આમ્રેડ્યમાનાઃ, ચક્રપાણેઃ ચરણતલગતાઃ ચક્રમત્સ્યાદિરૂપાઃ સ્નિગ્ધાઃ સૂક્ષ્માઃ

સુજાતાઃ મૃદુલલિતતરક્ષૌમસૂત્રાયમાણાઃ રેખાઃ નઃ મડ્ગલાનિ દદ્યુઃ I

May the fine soft and well formed lines under the feet of ChakrapANi, which are in the shapes of wheel, fish etc. and which look like soft and graceful silk threads and which are being repeatedly massaged by LakShmi's lovely hand which is soft as sprout and is accompanied by swarms of bees, bestow on us all that are auspicious.

Notes: As the hands of LakShmi are fragrant, red and soft as tender sprout, bees crowd around them thinking that they are indeed tender sprouts! AmreDyamAna has to be contextually interpreted as repeated touching or massaging, although lexicon-meaning of AmreDana is 'a repeated word'.

ShankarAcArya now worships the feet of Vishnu, when he straddled the universe as Vamana, the dwarf in vamanavatara:

યસ્માદાક્રામતો દ્યાં ગરુડમણિશિલાકેતુદણ્ડાયમાનાત્

આશ્ચોતન્તી બભાસે સુરસરિદમલા વૈજયન્તીવ કાન્તા 1

ભૂમિષ્ઠો યસ્તથાન્યો ભુવનગૃહબૃહત્સ્તમ્ભશોભાં દધૌ નઃ

પાતામેતૌ પયોજોદરલિલતતલૌ પડ્ડજાક્ષસ્ય પાદૌ ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ – દ્યામ્ આક્રામતઃ ગરુડમણિશિલાકેતુદણ્ડાયમાનાત્ યસ્માત્ આશ્ચોતન્તી

અમલા સુરસરિત્ કાન્તા વૈજયન્તી ઇવ બભાસે, તથા ભૂમિષ્ઠઃ યઃ અન્યઃ

ભુવનગૃહબૃહત્સ્થંભશોભામ્ દધૌ, એતૌ પયોજોદરલલિતતલૌ

પહુજાક્ષસ્ય પાદૌ નઃ પાતામ્ I

May the feet of Vishnu, the lotus-eyed which are as soft as the inside of the lotus protect us. (During Vamana incarnation) when one of the feet was straddling the skies looking like a giant flag-staff made of emerald, the pure Ganga, the river of Gods, flowing from it looked like the flag. The other foot placed on the ground looked like a giant pillar of the house-like earth.

Notes: In this verse the sage visualizes the scene when Vamana occupied the skies with one foot while his other foot was firmly placed on the earth.

The sage continues his contemplation of Vamana Avatara in this verse. આક્રામદ્ભ્યાં ત્રિલોકીમસુરસુરપતી તત્ક્ષણાદેવ નીતૌ યાભ્યાં વૈરોચનીન્દ્રૌ યુગપદપિ વિપત્સમ્પદોરેકધામ ! તાભ્યામ્ તામ્રોદરાભ્યાં મુહુરહમજિતસ્યાગ્યિતાભ્યામુભાભ્યામ્ પ્રાજ્યૈશ્વર્યપ્રદાભ્યાં પ્રણતિમુપગતઃ પાદપદ્શેરુહાભ્યામ્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ – ત્રિલોકીમ્ આક્રામદ્ભ્યામ્ યાભ્યામ્ અસુરસુરપતી વૈરોચનીન્દ્રૌ તત્ક્ષણાત્ એવ યુગપત્ અપિ વિપત્સમ્પદોઃ એકધામ નીતૌ,તાભ્યામ્ પ્રાજ્યૈશ્વર્યપ્રદાભ્યામ્ અગ્ચિતાભ્યામ્ ઉભાભ્યામ્ અજિતસ્ય પાદપહુે રુહાભ્યામ્ અહમ્ મુહુઃ પ્રણતિમ્ ઉપગતઃ I

I repeatedly surrender to the unconquered Vishnu's graceful two pink-soled lotus-like feet, which bestow immense affluence and which while straddling the three worlds brought to Vairochani, the king of Asuras and to Indra, the king of Suras the pinAcle of misfortune and fortune simultaneously and together.

Note: During Vamana avatara, Bali the king of Asuras suffered utter humiliation and Indra regained his affluence. The commentator explains ekadhAma (ekadhAma) as parAkAShThA (parA kAShThA), which has been translated as 'pinnacle'. In this hymn Vishnu is often referred to as Ajita.

Adi Shankara now contemplates on the infinite feet of virat purusha, extolled in Purushasukta

યેભ્યો વર્ણશ્ચતુર્થશ્ચરમત ઉદભૂદાદિસર્ગે પ્રજાનામ્ સાહસ્રી ચાપિ સંખ્યા પ્રકટમભિહિતા સર્વવેદેષુ યેષામ્ । વ્યામા વિશ્વંભરા યૈરતિવિતતતનોર્વિશ્વમૂર્તેર્વિરાજો વિષ્ણોસ્તેભ્યો મહદ્દભ્યઃ સતતમપિ નમોડસ્ત્વંધ્રિપહ્નેરુહેભ્યઃ ॥ ૧૪॥ અન્વયઃ – આદિસર્ગે પ્રજાનાં ચતુર્થઃ વર્ણઃ યેભ્યઃ ઉદભૂત્, અપિ ચ યેષામ્ સાહસ્રી સંખ્યા સર્વવેદેષુ પ્રકટમ્ અભિહિતા, અતિવિતતતનોઃ વિશ્વમૂર્તેઃ વિષ્ણોઃ યૈઃ વિશ્વંભરા વ્યાપ્તા તેભ્યઃ મહદ્દભ્યઃ અંધ્રિપહેન્નેએલ્યઃ સતતમ્ અપિ નમઃ અસ્તુ !

All the time let there be salutations to Vishnu's innumerable great lotus-like feet which occupied the whole of the earth, while Vishnu as Viratpurusha spanned the whole universe. All the Vedas have indeed clearly proclaimed the infinitude of those feet and from those feet were born the fourth varna of the peoples at the time of Primeval Creation.

Notes: The sage visualizes the virat purusha of purushasukta and prays to the infinite feet of that Viratpurusha. 'Sahasra' although means one thousand really denotes the Innumerable.

વિષ્ણોઃ પાદદ્ભયાગ્રે વિમલનખમણિભ્રાજિતા રાજતે યા રાજીવસ્થેવ રમ્યા હિમજલકણિકાલંકૃતાગ્રા દલાલી **I** અસ્માકં વિસ્મયાર્હાણ્યખિલજનમનઃપ્રાર્થનીયાનિ સેયમ્ દદ્યાદાદ્યાનવદ્યા તતિરતિરુચિરા મડ્ગલાન્યડ્ગુલીનામ્ **II** ૧૫ **II** અન્વયઃ – વિષ્ણોઃ પાદદ્ભયાગ્રે વિમલનખમણિભ્રાજિતા, યા રાજીવસ્ય હિમજલકણિકાલકુતા રમ્યા દલાલી ઇવ રાજતે, સા ઇયમ્ આદ્યા અનવદ્યા

અતિરુચિરા અડ્ગુલીનામ્ તતિઃ અસ્માકમ્ અખિલજનમનઃપ્રાર્થનીયાનિ વિસ્માયાહીંણિ

મડ્ગલાનિ દદ્યાત I

May the faultless pre-eminent enchanting line of toes, at the tip of Vishnu's feet, give us amazing good luck worthy of being prayed for by all. The line of toes looks resplendent with the spotless gem-like nails resembling a string of lotus petals resplendent with dew drops (at their tips).

Now the prayer is directed to the row of toe-nails of Vishnu:

યસ્યાં દૃષ્ટ્વામલાયાં પ્રતિકૃતિમમરાઃ સંભવન્ત્યાનમન્તઃ સેન્દ્રાઃ સાન્દ્રીકૃતેર્ષ્યાસ્ત્વપરસુરકુલાશંકયાતંકવન્તઃ l સા સદ્યઃ સાતિરેકાં સકલસુખકરીં સમ્પદં સાધયેન્નઃ

ચગ્ચચ્ચાર્વંશુચકા ચરણનલિનયોશ્ચક્રપાણેર્નખાલી ॥ ૧૬ ॥

અન્વયઃ – સેન્દ્રાઃ અમરાઃ આનમન્તઃ યસ્યામ્ અમલાયામ્ પ્રતિકૃતિમ્ દૃષ્ટ્વા અપરસુરકુલાશંકયા સાન્દ્રીકૃતેર્ષ્યાઃ સંભવન્તિ સા ચગ્ચત્-ચારુ-અંશ્-ચક્રા ચક્રપાણેઃ ચરણનલિનયોઃ નખાલી સાતિરેકામ્ સકલસુખકરીમ્ સમ્પદમ્ નઃ સાધયેત્ l

May the row of toe-nails of lotus-like feet of Vishnu, the wielder of the disc, provide us the all-transcending wealth which leads to every type of happiness. An expanding wheel of beautiful rays emanates from the row of nails. The Devas bending low while prostrating to the Lord look at their own reflection in the spotless row of nails and have an apprehension that it is another group of Devas and feel jealous of them.

Notes: Quite clearly the type of wealth that the sage is seeking is salvation which transcends everything else. The row of nails is spotless and has a natural shine in which the Devas who have come to seek audience of Vishnu see their own reflection and mistake the reflection to be another real group of Devas and they feel jealous of them as they have already been given protection by Vishnu! A nice exaggeration indeed!

The sage meditates on the front part of the feet of Vishnu:

પાદામ્ભોજન્મસેવાસમવનતસુરવ્રાતભાસ્વત્કિરીટ-

-પ્રત્યુમોચ્ચાવચાશ્મપ્રવરકરગણૈશ્ચિત્રિતં યદ્ધિભાતિ 1

નમ્રાઙ્ગાનાં હરેનીં હરિદ્પલમહાકુર્મસૌન્દર્યહારિ-

-ચ્છાયં શ્રેયઃપ્રદાયિ પ્રપદયુગમિદં પ્રાપયેત્ પાપમન્તમ્ II ૧૭ II

અન્વયઃ – યત્

પાદ-અમ્ભોજન્મ-સેવા-સમવનત-સુર-વ્રાત-ભાસ્વત્-કિરીટ-પ્રત્યુપ્ત-

ઉચ્ચાવચ-અશ્મ-પ્રવર-કર-ગણૈઃ

ચિત્રિતમ્ વિભાતિ હરિત્-ઉપલ-મહાકૂર્મ-સૌન્દર્ય-હારિ-છાયમ્ શ્રેયઃપ્રદાચિ

હરેઃ ઇદમ્ પ્રપદયુગમ્ નમ્રાઙ્ગાનામ્ નઃ પાપમ્ અન્તમ્ પ્રાપયેત્ I

May Vishnu's front part of the feet, which bestows all round well-being, terminate the sins of ours who are bent low before him. His front of the feet, the elegance of which beats that of the shell of a tortoise made of emerald, looks colorful with the myriad hues of the gems on the Deva's crowns as they bend low placing their crowned heads at His feet.

Notes: Shankarabhagavatpada employs an unusually long compound word, which is contrary to his style of simple lilting words. Perhaps he wanted to indicate to his contemporary pundits, that his normal style of simple words was not because of his inability to compose verses with long and complex words and constructs! [There appears

to be no suitable word in common(non-medical) English to denote the front portion of the feet.]

Next Shankaracharya meditates on the elegant legs of Narayana: શ્રીમત્યૌ ચારુવૃત્તે કરપરિમલનાનન્દહૃષ્ટે રમાયા: સૌન્દર્યાઢ્યેન્દ્રનીલોપલરચિતમહાદહ્ડયોઃ કાન્તિચોરે ! સૂરીન્દ્રૈઃ સ્તૂયમાને સુરકુલસુખદે સૂદિતારાતિસંઘે જડ્ઘે નારાયણીયે મુહુરપિ જયતામસ્મદંહો હરન્ત્યૌ ॥ ૧૮ ॥ અન્વયઃ – શ્રીમત્યૌ, ચારુવૃત્તે, સૌન્દર્ય-આઢય-ઇન્દ્રનીલોપલ-રચિત-મહાદહ્ડયોઃ કાન્તિચોરે, રમાયાઃ

સુદિતારાતિસંઘે, નારાયણીયે જઙ્ઘે મુહુઃ અપિ અસ્મદંહઃ હરન્ત્યૌ જયતામ્ I

કર-પરિમલન-આનન્દ-હૃષ્ટે, સુરીન્દ્રેઃ સ્તૃયમાને, સુરકુલસુખદે,

May the well-rounded lustrous legs(shanks) of Narayana, which rob the beauty of elegant staffs made of sapphire, which experience horripilation as LakShmi gently massages them with her hands, which destroy the groups of enemies(of Devas), which give happiness to the Devas and which are being praised by the great devotees ever flourish while removing

Notes: As in earlier verses Devas represent the virtuous while their enemies represent the vicious.

Now Shankara concentrates on the knees of Vishnu: સંયક્સાહ્યં વિધાતું સમમિવ સતતં જડ્ઘયોર્ખિન્નયોર્યે ભારીભૂતોરુદણ્ડદ્વયભરણકૃતોત્તમ્ભભાવં ભજેતે ! ચિત્તાદર્શં નિધાતું મહિતમિવ સતાં તે સમુદ્ગાયમાને વૃત્તાકારે વિધત્તાં હૃદિ મુદમજિતસ્યાનિશં જાનુની નઃ ॥ ૧૯ ॥ અન્વયઃ – ખિન્નયોઃ જડ્ઘયોઃ યે સમ્યક્ સતતમ્ સાહ્યં સમં વિધાતુમ્ ઇવ ભારીભૂત-ઊરુ-દણ્ડ-દ્વય-ભરણ-કૃત-ઉત્તંભ-ભાવમ્ ભજેતે, સતાં મહિતમ્ ચિત્તાદર્શં નિધાતું ઇવ વૃત્તાકારે સમુદ્ગાયમાને તે અજિતસ્ય જાનુની નઃ

May the unconquered Vishnu's knees which look as though they were the round jewel caskets meant for keeping the respected mirror of the minds of the virtuous bestow

હૃદિ મુદં વિધત્તામ્ I

all our sins.

happiness in our hearts. The knees look as if they are stay-beams to support continuously in the right manner, the shanks which are under strain due to the weight of the thighs.

Notes: Here utprekShA, a well known figure of speech is employed to convey two different images. Vishnu's knee looks like a round jewel-casket for keeping a mirror. The mirror is the polished clean mind of the virtuous. It implies that the minds of the virtuous meditate on Vishnu's knees. The knee also looks as if it is a support-beam for the shank which is under strain due to the weight of the thigh!

દેવો ભીતિં વિધાતુઃ સપિંદ વિદધતૌ કૈટભાખ્યં મધું ચા-પ્યારોપ્યારૂઢગર્વાવધિજલિધ યયોરાદિદૈત્યૌ જઘાન ! વૃતાવન્યોન્યતુલ્યૌ ચતુરમુપચયં બિભ્નતાવભ્નનીલૌ ઊરૂ ચારૂ હરેસ્તૌ મુદમતિશિયનીં માનસે નો વિધત્તામ્ ॥ ૨૦ ॥ અન્વયઃ – દેવઃ વિધાતુઃ ભીતિં વિદધતૌ આરૂઢગર્વો આદિદૈત્યૌ કૈટભાખ્યં મધું અપિ ચ યયોઃ આરોપ્ય અધિજલિધ સપિંદ જઘાન, વૃત્તૌ અન્યોન્યતુલ્યૌ, ચતુરમ્ ઉપચયમ્ બિભ્નતૌ, અભ્નનીલૌ હરેઃ તૌ ચારૂ ઊરૂ નઃ માનસે અતિશયિનીમ્ મૃદમ્ વિધત્તામ્ !

Now the sage prays to the thighs of Vishnu:

May Hari's rounded, robust, charming and symmetrical cloud-blue thighs instill bounteous joy in our minds. Vishnu instantly killed the first of Daityas, haughty Madhu and Kaitabha by placing them on those thighs amidst the ocean when they were frightening Brahma.

Notes: The reference is to the Puranic story which narrates that the demons, Madhu and Kaitabha born from the excretion of Vishnu's ears started harassing Brahma and that Vishnu killed them by placing them on his thighs. Madhu and Kaitabha are strictly not Daityas as Daityas are those born of Diti. Commentator explains that here Daitya has to be taken as a generic name for RakShasa's.

The sage meditates on the loins of Vishnu: પીતેન દ્યોતતે યચ્ચતુરપરિહિતેનામ્બરેણાત્યુદારમ્ જાતાલંકારયોગં જલમિવ જલધેર્વાડવાગ્રિપ્રભાભિ: I એતત્પાતિત્યદાન્નો જઘનમતિઘનાદેનસો માનનીયમ્ સાતત્યેનૈવ ચેતોવિષયમવતરત્પાતુ પીતાંબરસ્ય II ૨૧ II અન્વય: – ચતરપરિહિતેન પીતેન અમ્બરેણ જાતાલંકારયોગમ,

વાડવાગ્નિપ્રભાભિઃ જલધેઃ જલમિવ, યત્ ઉદારમ્ દ્યોતતે (તત્) પીતામ્બરસ્ય માનનીયમ્ જદ્યનમ્ પાતિત્યદાત્ અતિદ્યનાત્ એનસઃ નઃ એતત્ અવતરત્ એવ ચેતોવિષયમ્ સાતત્યેન પાતુ !

May the revered loins of Vishnu of the golden-yellow robe continuously save our minds, even by a mere descent into prayer, from the severe sins that cause us a degraded state. The loins skillfully covered by the (lower) garment look enchanting like the oceanic water made enchanting by the flames of vadava fire (submarine fire).

Notes: 1.pAtitya has been translated as 'degraded state'. patitasya bhAvaH pAtityam-the state one falls to when one cannot adhere to the commands of Do's and Don'ts given by Sruti's and Smriti's. 2. Shankara uses a very significant word avatarat qualifying chetoviShayam. avatarat denotes the process of descending. As the commentator explains, it denotes the mind which has just started to descend into a state of meditation or prayer. A mere attempt to pray or meditate should be enough to clear ones sins!

The salutations are now directed to the girdle of Vishnu: યસ્યા દામ્રા ત્રિધામ્રો જઘનકલિતયા ભ્રાજતેડડ્ગં યથાબ્ધેઃ મધ્યસ્થો મન્દરાદ્રિર્ભુજગપતિમહાભોગસંનદ્ધમધ્યઃ l કાગ્ચી સા કાગ્ચનાભા મણિવરકિરણૈરુલ્લસદ્ભિઃ પ્રદીપ્તા કલ્યાં કલ્યાણદાત્રી મમ મતિમનિશં કમ્રરૂપા કરોતુ ll ૨૨ ll

અન્વયઃ – યસ્યાઃ જઘનકલિતયા દામ્ના ત્રિધામ્નઃ અડ્ગમ્ યથા અબ્ધેઃ મધ્યસ્થઃ ભુજગપતિ-મહાભોગ-સંનદ્ધ-મધ્યઃ મન્દરાદ્ધિઃ ભ્રાજતે, સા કાગ્ચનાભા કમ્રરૂપા કલ્યાણદાત્રી ઉલ્લસદ્ભિઃ મણિવરકિરણૈઃ પ્રદીપ્તા કાગ્ચી મમ મતિમ્ અનિશમ્ કલ્યાં કરોતુ !

May Vishnu's gold-hued elegant girdle which bestows auspiciousness and which is glowing by the radiating rays of precious gems make my mind clever and agreeable always. The waist of Vishnu, of three abodes, with the strings of the girdle tied around the loins looks like the Mandara mountain in the center of the ocean with the hoods of Vasuki tied around it.

Notes: The allusion is to the churning of ocean by Sura's and Asura's. Vishnu is called 'tridhAman', one who has three abodes. The three abodes, as per the commentator, could be construed as a) states of wakefulness, dream and sleep; b) Rik, yajus, Sama Veda's; c)

bhuloka, bhuvarloka and suvarloka; d) sun, moon, and fire the three forms of Tejas. In passing, the commentator quotes this interesting verse without indicating the source: 'ન દેવા યષ્ટિમાદાય રક્ષન્તિ પશુપાલવત્ I યં યં રક્ષિતુમિચ્છન્તિ બુદ્ધ્યા સંયોજયન્તિ તમ્ II' Gods do not provide protection in the manner of a cow-herd with a stick in hand. Whomsoever they want to protect, they endow him with the right reasoning.

Shri Shankara takes us along to meditate on the navel of Vishnu:

ઉન્નમ્નં કમ્નમુચ્ચૈરુપચિતમુદભૂદ્યત્ર પત્રૈર્વિચિત્રૈઃ પૂર્વં ગીર્વાણપૂજ્યં કમલજમધુપસ્થાસ્પદં તત્પયોજમ્ ! યસ્મિન્નીલાશ્મનીલૈસ્તરલરુચિજલૈઃ પૂરિતે કેલિબુદ્ધ્યા નાલીકાક્ષસ્ય નાભીસરસિ વસતુનશ્ચિત્તહંસશ્ચિરાય !! ૨૩ !!

અન્વયઃ – ઉન્નમ્રમ્ કમ્રરૂપમ્ વિચિત્રૈઃ પત્રૈઃ ઉપચિતમ્ યત્ર પૂર્વમ્ કમલજમધુપસ્ય આસ્પદમ્ તત્ ગીર્વાણપૂજ્યમ્ પયોજમ્ ઉદભૂત્, યસ્મિન્ નીલાશ્મનીલૈઃ તરલરુચિજલૈઃ પૂરિતે, (તસ્મિન્) નાલીકાક્ષસ્ય નાભીસરસિ નઃ

ચિત્તહંસઃ ચિરાય વસતુ !

May the swan-like mind of ours live eternally in the lotus-eyed Vishnu's lake-like navel filled with the emerald-blue water-like tremulous lustre. In that lake-like navel long back the lofty, beautiful lotus grew which was revered by Deva's and which became the seat of bee-like Brahma.

Notes: Shankara uses a fine metaphor(rUpaka) to describe the navel of Vishnu. The navel is a lake, with lustrous blue water, in which a lotus grew which became an abode for a bee called Brahma! Our mind is a swan which should eternally dwell in that lake.

Now the salutations are to the actual lotus coming out of the navel of Vishnu:

પાતાલં યસ્ય નાલં વલયમપિ દિશાં પત્રપડ્ક્તીર્નગેન્દ્રાન્ વિદ્વાંસઃ કેસરાલીર્વિદુરિહ વિપુલાં કર્ણિકાં સ્વર્ણશૈલમ્ l ભૂયાત્ગાયત્સ્વયંભૂમધુકરભવનં ભૂમયં કામદં નો નાલીકં નાભિપદ્માકરભવમુરુ તન્નાગશય્યસ્ય શૌરેઃ ll ૨૪ ll

અન્વયઃ – વિદ્વાંસઃ ઇહ યસ્ય નાલમ્ પાતાલમ્, દિશામ્ વલયમ્ પત્રપડ્ક્તીઃ, નગેન્દ્રાન્ કેસરાલીઃ, સ્વર્ણશૈલમ્ વિપુલામ્ કર્ણિકામ્ વિદુઃ, નાગશય્યસ્ય શૌરેઃ તત્ નાભિપદ્માકરભવમ્ ગાયત્સ્વયંભૂમધુકરભવનં ભૂમયમ્ ઉરુ નાલીકમ્ નઃ કામદમ્ ભૂયાત્ l May the lotus,in which is seated Brahma singing (praises of the Lord) like a humming bee, and which is growing out of the lake-like navel of Sauri, who has a serpent as his bed, be the fulfiller of all our wishes. The learned consider the netherworlds as the stalk of that earthly lotus, the directions as its petals, the great mountains as its filament-rows and the mountain Meru as its pericarp.

Notes: The commentator points out that calling Vishnu as Sauri, which is essentially an epithet of Krishna[belonging to Shoora dynasty], clearly brings out that Krishna is a complete avatara of Vishnu. [pericarp- A botanical word-vessel containing seed formed from wall of ripened ovary-The translator humbly leaves it at that!]

Now in the next two verses, the salutations are to the abdominal part of Vishnu's form.

આદૌ કલ્પસ્ય યસ્માત્પ્રભવતિ વિતતં વિશ્વમેતદ્ધિકલ્પૈઃ

કલ્પાન્તે યસ્ય ચાન્તઃ પ્રવિશતિ સકલં સ્થાવરં જડ્ગમં ચ 🛭

અત્યન્તાચિન્ત્યમૂર્તેશ્ચિરતરમજિતસ્યાન્તરિક્ષસ્વરૂપે

તસ્મિન્નસ્માકમન્તઃકરણમતિમુદા ક્રીડતાત્ ક્રોડભાગે ॥ ૨૫ ॥

અન્વયઃ – કલ્પસ્ય આદૌ એતત્ વિતતમ્ વિશ્વમ્ વિકલ્પૈઃ યસ્માત્ પ્રભવતિ,

કલ્પાન્તે સકલમ્ સ્થાવરમ્ જઙ્ગમમ્ ચ યસ્ય અન્તઃ ચ પ્રવિશતિ,

અત્યન્તાચિન્ત્યમર્તેઃ અજિતસ્ય તસ્મિન્ અન્તરિક્ષસ્વરૂપે ક્રોડભાગે અસ્માકમ્

અન્તઃકરણમ્ અતિમુદા ચિરતરમ્ ક્રીડતાત્ !

May our mind joyously play for long in the abdominal part, which manifests itself as the sky, of Vishnu, the unconquered, whose form is extremely beyond imagination. All this expanded universe came into being from that abdomen at the beginning of the Kalpa(period of four yuga's) and all the immovable and the movable enter into that abdomen at the end of the Kalpa.

Notes: As per dictionary, kroDa means the chest, the portion between the shoulders. Commentator has interpreted it as the abdominal portion contextually.

કાન્ત્યંભઃપૂરપૂર્ણે લસદસિતવલીભઙ્ગભાસ્વત્તરઙ્ગે

ગમ્ભીરાકારનાભીચતુરતરમહાવર્તશોભિન્યુદારે 1

ક્રીડત્વાનધ્દહેમોદરનહનમહાવાડવાગ્નિપ્રભાઢ્યે

કામં દામોદરીયોદરસલિલનિધૌ ચિત્તમત્સ્યશ્ચિરં નઃ ॥ ૨૬ ॥

અન્વયઃ – કાન્તિ-અમ્ભઃ-પુર-પુર્ણે લસત્-અસિત-વલી-ભડ્ગ-ભાસ્વત્-તરડ્ગે

શ્રીવિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રમ્

ગંભીર-આકાર-નાભી-ચતુરતર-મહાવર્ત-શોભિનિ ઉદારે આનદ્ધ-હેમ-ઉદર-નહન-મહા-વાડવાગ્નિ-પ્રભા-આઢ્યે દામોદરીય-ઉદર-સલિલનિધૌ નઃ ચિત્તમત્સ્યઃ ચિરં ક્રીડત્ I

May our fish-like mind play for long in the ocean-like abdomen of Damodara. The lustre of Vishnu is the water; The abdominal folds are the dark waves; The deep navel is the whirl-pool; the lustre of the golden girdle around the waist of Damodara is the sub-oceanic fire, VadavAgni.

Notes: The commentator elucidates: 'The import of the Acharya is that just as a fish cannot exist out of water, may our minds reach a stage when they cannot live away from meditating on the form of Vishnu.' The metaphor is complete in all respects as a one to one correspondence has been beautifully brought out.

Shri Shankara's attention travels up the navel of Vishnu along the line of hair on the abdomen.

નાભીનાલીકમૂલાદધિકપરિમલોન્મોહિતાનામલીનામ્ માલા નીલેવ યાન્તી સ્ફુરતિ રુચિમતી વક્ત્રપદ્મોન્મુખી યા રમ્યા સા રોમરાજિમેહિતરુચિકરી મધ્યભાગસ્ય વિષ્ણોઃ ચિત્તસ્થા મા વિરંસીચ્ચિરતરમચિતાં સાધયન્તી શ્રિયં નઃ ॥ ૨૭ ॥

અન્વયઃ – યા અધિકપરિમલોન્મોહિતાનામ્ અલીનામ્ નાભીનાલીકમૂલાત્ વક્ત્રપદ્મોન્મુખી યાન્તી રુચિમતી નીલા માલા ઇવ સ્કુરતિ, સા મહિતરુચિકરી રમ્યા વિષ્ણોઃ મધ્યભાગસ્ય રોમરાજિઃ નઃ ચિત્તસ્થા ચિરતરમ્ ઉચિતામ્ શ્રિયમ્ સાધયન્તી મા વિરંસીત્ I

May the line of hair on Vishnu's abdomen residing in our minds always continue to bestow us deserved riches. The line of hair, the beauty of which is relished by the revered, looks like a lustrous string of blue bumble-bees traveling from the bottom of lotus-like navel towards the lotus-like face captivated by the strong fragrance (of the face).

Notes: Describing the streak of hair on the abdomen above the navel is not uncommon in Sanskrit literature. To cite an example, Kalidasa who most probably preceded Shankaracharya, indulges in such description in Kumarasambhavam.

The sage beholds the soothing chest of Vishnu: સંસ્તીર્ણ કૌસ્તુભાંશુપ્રસરકિસલયૈર્મુગ્ધમુક્તાફલાઢ્યમ્ વક્ષઃ શ્રીવત્સકાન્તં મધુકરનિકરશ્યામલં શાર્ક્ગપાણે: સંસારાધ્વશ્રમાર્તેરુપવનમિવ યત્સેવિતં તત્પ્રપદ્યે ॥ ૨૮ ॥ અન્વયઃ – કૌસ્તુભાંશુપ્રસરકિસલચૈઃ સંસ્તીર્ણમ્ મુગ્ધમુક્તાફલાઢ્યમ્ શ્રીવાસોલ્લાસિ ફુલ્લ-પ્રતિનવ-વનમાલા-અદ્ધિ રાજત્ભુજાન્તમ્ મધુકરનિકરશ્યામલમ્ શ્રીવત્સકાન્તમ્ શાર્કૃગપાણેઃ વક્ષઃ, યત્

શ્રીવાસોલ્લાસિ ફુલ્લપ્રતિનવવનમાલાક્રિ રાજદ્ભુજાન્તમ્ ।

સંસારાધ્વશ્રમાર્તેઃ ઉપવનમિવ સેવિતમ, તત્ પ્રપદ્યે l

I surrender to the Sarngapani (Vishnu)'s chest which acts as a garden-resort to those who are weary of the journey of samsara. The radiating rays of Kaustubha gem are like new shoots; It is having an abundance of pearls(muktaphala) like custard apples(muktaphala); The presence of LakShmi (Shrivasa) is like the splendour of lotus(Shrivasa); It is marked by the blossoms of ever-fresh garland of forest-flowers(vanamala); glittering ends of shoulder(bhujanta) are like Bhurja trees(bhujanta); It is having the hue of swarm of bumble-bees; It is embellished by the Shrivatsa mark(ShrivrikSha=Aswatha tree).

Notes: The beauty of this verse can hardly be brought out in English as the similarity brought out between a garden and the chest of Vishnu is dependant on the particular choice of words which convey two meanings. It is a case of upamA-alankAra fortified by shlesha(pun). Just as a weary traveler rests in a garden, full of blossoms and new shoots a virakta weary of samsara takes refuge in the chest of Vishnu. The commentator interprets Shrivatsa as ShrivrikSha.

Shankara hails the grandeur of Shrivatsa mark on Vishnu's chest:

કાન્તં વક્ષો નિતાન્તં વિદધદિવ ગલં કાલિમા કાલશત્રોઃ

ઇન્દોર્બિમ્બં યથાકુો મધુપ ઇવ તરોર્મગ્જરીં રાજતે યઃ I

શ્રીમાન્નિત્યં વિધેયાદવિરલમિલિતઃ કૌસ્તુભશ્રીપ્રતાનૈઃ

શ્રીવત્સઃ શ્રીપતેઃ સ શ્રિય ઇવ દયિતો વત્સ ઉચ્ચૈઃશ્રિયં નઃ ॥ ૨૯ ॥

અન્વયઃ – કાલશત્રોઃ ગલં કાલિમા ઇવ, ઇન્દોઃ બિમ્બમ્ અઙ્રઃ યથા, તરોઃ

મગ્જરીમ્ મધુપ ઇવ, યઃ વક્ષઃ નિતાન્તમ્ કાન્તમ્ વિદધત્,

કૌસ્તુભશ્રીપ્રતાનૈઃ અવિરલમિલિતઃ, શ્રિયઃ વત્સ ઇવ દયિતઃ, સઃ શ્રીમાન્

શ્રીપતેઃ શ્રીવત્સઃ નઃ ઉચ્ચૈઃ શ્રિયમ્ નિત્યમ્ વિધેયાત્ ।

May the lustrous Shrivatsa mark of Shripati, which is dear to LakShmi like a child and which is densely mixed with the radiating lustre of Kaustubha gem, bestow upon us the highest of riches. The Shrivatsa mark heightens the brilliance of Vishnu's chest like the blackness on the neck of Shiva, like the mark on the moon and like a bumble-bee on the sprout of a tree.

Notes: Shrivatsa is a swirl of hair on the right side of the chest of Vishnu. Shankara explains the origin of the name by saying that it is dear to Shri(LakShmi) like a child Kaustubha is a gem which came up from the ocean of milk when it was being churned by deva's and daitya's and which became an ornament to adorn Vishnu's chest. The highest of riches which the sage prays for is clearly salvation.

Now Shankara's attention is drawn towards the brilliant Kaustubha gem.

સંભુયામ્ભોધિમધ્યાત્સપદિ સહજયા યઃ શ્રિયા સંનિધત્તે

નીલે નારાયણોરઃસ્થલગગનતલે હારતારોપસેવ્યે I

આશાઃ સર્વાઃ પ્રકાશા વિદધદપિદધચ્ચાત્મભાસાન્યતેજાં-

સ્યાશ્ચર્યસ્યાકરો નો દ્યુમણિરિવ મણિઃ કૌસ્તુભઃ સોડસ્તુ ભૂત્યૈ ॥ ૩૦ ॥

અન્વયઃ – અમ્ભોધિમધ્યાત્ સપદિ સંભૂય નીલે હારતારોપસેવ્યે

નારાયણોરસ્થલગગનતલે સહજયા શ્રિયા સન્નિધત્તે, સર્વાઃ આશાઃ પ્રકાશાઃ

વિદધત્, આત્મભાસા અન્યતેજાનુ ચ અપિદધત્, આશ્ચર્યસ્ય આકરઃ સઃ

કૌસ્તુભમણિઃ દ્યુમણિઃ ઇવ નઃ ભૃત્યે અસ્તુ I

May the awe-inspiring Kaustubha gem which adorns the chest of Vishnu along with LakShmi and which illuminates all the directions, bring us prosperity like sun does. Narayana's chest is blue like the sky. There are garlands on the chest like stars in the sky. Kaustubha gem is along with Shri(LakShmi), who was sahajA,(sister), [both having been born in the ocean of milk] like the sun which has a Shri(brilliance) which is sahajA(all its own). Kautubha gem's brilliance masks other lustres [the garlands] like sun's masks that of stars.

Notes: Shankara cleverly uses again pun at places to bring out similarity between Kaustubha gem and the sun. As the commentator has brought out, there is a clear suggestion to the birth of an outstanding luminary, an avatara-purusha, in this samsara-sagara who offers hopes to all.

Shankara prays to Jayanti, the garland worn by Vishnu: The garland is supposed to represent the five elements: pancha bhuta's.

યા વાયાવાનુકૂલ્યાત્સરતિ મણિરુચા ભાસમાનાડસમાના સાકં સાકમ્પમંસે વસતિ વિદધતી વાસુભદ્રં સુભદ્રમ્ **!** સાડરં સારડ્ગસંઘૈર્મુખરિતકુસુમા મેચકાન્તા ચ કાન્તા માલા માલાલિતાસ્માન્ન વિરમતુ સુખૈર્યોજયન્તી જયન્તી **!!** ૩૧ **!!** અન્વયઃ – વાયૌ આનુકૂલ્યાત્ સરતિ, યા મણિરુચા સાકમ્ અ-સમાના ભાસમાના, (યા)

અન્વવઃ – વાયા આનુકૂલ્યાત્ સરાત, યા માણું આ સાક્ષ્મ અન્સમાના ભાસમાના, (યા વાસુભદ્રમ્ સુભદ્રમ્ વિદ્ધતી સાકમ્પમ્ અમ્સે વસિત, સા સારડ્ગસંઘૈઃ મુખરિતકુસુમા મેચક-અન્તા કાન્તા મા-લાલિતા જયન્તી માલા અસ્માન્ સુખૈઃ અરમ્ યોજયન્તી ન વિરમતુ !

May the garland Jayanti, tended dearly by LakShmi, never cease to quickly unite us with happiness. While the wind blows comfortably, the garland shining incomparably by the brilliance of the gem, rests on the shoulders of Vishnu gently vibrating. The garland looking beautiful with dark blue tips (of flowers) and humming swarms of bees around the flowers keeps Vishnu happy.

Notes: The most striking feature of this verse as one recites it is the repetition of groups of letters endowing it with a umique sonorous quality. At the beginning and end of each pada(quarter of a verse) we can see this repetition. vAvA yAyA, bhAsamAnA samAnA etc. This is an acrobatics in versifying which became popular among later poets. We need to note that although there is a repetition of syllables, words themselves are not repeated. This comes under the category of 'Shabdalankara', word-ornamentation and is called 'yamaka' (yamaka). Suffice it to say that let alone endowing the verses with lyrical meaning, even to construct such verses with some relevant meaning is itself very difficult.

Shankara looks at the top end of the shoulder of Vishnu: હારસ્યોરુપ્રભાભિઃ પ્રતિનવવનમાલાંશુભિઃ પ્રાંશુરૂપૈઃ શ્રીભિશ્ચાપ્યડ્ગદાનાં શબલિતરુચિ યન્નિષ્કભાભિશ્ચ ભાતિ ! બાહુલ્યેનૈવ બહ્ધાગ્જલિપુટમજિતસ્યાભિયાચામહે તત્ બન્ધાર્તિ બાધતાં નો બહુવિહતિકરીં બન્ધુરં બાહુમૂલમ્ !! ૩૨ !! અન્વયઃ – પ્રાંશુરૂપૈઃ ઉરુપ્રભાભિઃ પ્રતિનવવનમાલાંશુભિઃ અડ્ગદાનામ્ શ્રીભિઃ ચ, નિષ્કભાભિઃ ચ યત્ શબલિતરુચિ ભાતિ, તત્ અજિતસ્ય બન્ધુરમ્

બાહુમૂલમ્ બદ્ધાગ્જલિપુટમ્ અભિયાચામહે I નઃ બાહુલ્યેન બહુવિહતિકરીમ્ બન્ધાર્તિમ્ બાધતામ્ I

We pray to the elegant top end of the shoulder of Vishnu, the unconquered, 'May it come in the way of the grief of bondage which greatly and repeatedly torments (us)'. The top end of the shoulder has acquired varied hues because of the long and brilliant rays from the ever-fresh garland of forest flowers, the lustre of the bracelet and the ornament on the chest.

Notes: The printed text uses 'kabalitaruchi' while the commentator uses 'shabalitaruchi'. Here the version of the commentator has been adopted.

The sage contemplates on the innumerable arms of Vishnu:

વિશ્વત્રાણૈકદીક્ષાસ્તદનુગુણગુણક્ષત્રનિર્માણદક્ષાઃ કર્તારો દુર્નિરૂપાઃ સ્ફુટગુરુયશસાં કર્મણામદ્દભુતાનામ્ I શાર્ડ્ગ બાણં કૃપાણં ફલકમરિગદે પદ્મશંખૌ સહસ્રમ્ બિભ્રાણાઃ શસ્ત્રજાલં મમ દધતુ હરેર્બાહવો મોહહાનિમ્ ॥ ૩૩ ॥

અન્વયઃ – વિશ્વત્રાણૈકદીક્ષાઃ, તદનુગુણગુણક્ષત્રનિર્માણદક્ષાઃ, સ્કુટગુરુયશસામ્ અદ્ભુતાનામ્ કર્મણામ્ કર્તારઃ, દિનિરૂપાઃ, શાર્ડ્ગમ્ બાણમ્ કૃપાણમ્ ફલકમ્ અરિગદે પદ્મશંખૌ સહસ્રમ્ શસ્ત્રજાલૌ બિભ્રાણાઃ હરેઃ બાહવઃ મમ મોહહાનિમ્ દધતુ l

May the (many) shoulders of Hari nourish the destruction of Maya in me. The shoulders carry thousands of weapons such as Sarnga bow, sword, shield, disc, mace, lotus and conch, which are indescribable, which accomplish astonishing acts of evident great fame and which are dedicated to solely protecting the universe and accordingly efficient in creating dynamic warrior folk(Kshatriya's),.

Notes: The vision contemplated here is that of Vishnu of innumerable arms holding innumerable weapons like the Viswarupa of Gita. In Vishnusahasranama he has a name, 'sarvapraharaNAyudha'[sarvapraharanayudha]. Anything can be a weapon in his hands even a blade of grass. The printed text has 'sphuTaguNayashasAm' while the commentator has adopted 'spuTaguruyashasAm', which is the one chosen here.

Now the neck of Vishnu is worshipped: કણ્ઠાકલ્પોદ્ધતૈર્યઃ કનકમયલસત્કુણ્ડલોત્થૈરુદારૈઃ

```
ઉદ્યોતૈ: કૌસ્તુભસ્યાપ્યુરુભિરુપચિતશ્ચિત્રવર્ણો વિભાતિ ।
કણ્ઠાશ્વેષે રમાયા: કરવલયપદૈર્મુદ્રિતે ભદ્ભરૂપે
વૈકુણ્ઠીયેડત્ર કણ્ઠે વસતુ મમ મિત: કુણ્ઠભાવં વિહાય ॥ ૩૪ ॥
અન્વય: – કણ્ઠાકલ્પોદ્ધતૈ: કનકમય-લસત્-કુણ્ડલ-ઉત્થૈ: ઉદારૈ: ઉદ્યોતૈ:,
કૌસ્તુભસ્ય અપિ ઉરુભિ: (ઉદ્યોતૈ:) ઉપચિત: ય: ચિત્રવર્ણ: વિભાતિ, રમાયા:
કણ્ઠાશ્વેષે કરવલયપદૈ: મુદ્રિતે ભદ્ભરૂપે વૈકુણ્ઠીયે અત્ર કણ્ઠે મમ
મિત: કુણ્ઠભાવમ્ વિહાય વસતુ ।
```

Casting off dullness, may my mind dwell on the beautiful neck of Vishnu, who has his abode at Vaikuntha. There are marks of bangles of LakShmi on the neck due to LakShmi's embrace around the neck. The neck has variegated hues arising out of the scintillations of the jewels around the neck, the swinging golden ear-rings and the brilliance of Kaustubha gem.

The sage visualizes the lip of Vishnu likening it to sun: પદ્માનન્દપ્રદાતા પરિલસદરુણશ્રીપરીતાત્રભાગઃ કાલે કાલે ચ કમ્બુપ્રવરશશધરાપૂરણે યઃ પ્રવીણઃ ! વક્ત્રાકાશાન્તરસ્થસ્તિરયતિ નિતરાં દન્તતારૌઘશોભામ્ શ્રીભર્તુર્દન્તવાસોદ્યુમણિરઘતમોનાશનાયાસ્ત્વસૌ નઃ !! ૩૫ !! અન્વયઃ – પદ્મા-આનન્દપ્રદાતા પરિલસત્-અરુણશ્રી-પરીત-અત્રભાગઃ યઃ કાલે કમ્બુ-પ્રવર-શશધર-આપૂરણે પ્રવીણઃ (યઃ) વક્ત્ર-આકાશ-અન્તર-સ્થઃ દન્ત-તારા-ઓઘ-શોભામ્ નિતરામ્ તિરયતિ, અસૌ શ્રીભર્તુઃ દન્તવાસો-દ્યુમણિઃ નઃ અઘ-તમો-નાશનાય અસ્ત !

May the sun-like lip of Vishnu, the husband of LakShmi, destroy our darkness-like sins.

Vishnu's lip provides pleasure to padmA(LakShmi) in the manner sun provides pleasure to padma(lotus). In the front portion of the lip, there is the lustre of aruna(redness) similar to the lustre of Aruna being at the fore-front of the sun. Regularly Vishnu's lip expertly fills the moon-white conch with breath similar to sun filling up the conch-white moon. Being at the front of the sky-like mouth it masks the sparkling teeth in a manner that sun at the morning horizon masks the twinkling stars.

Notes: this verse demonstrates Shankaracharya's skill and imagination in weaving a beautiful tapestry of simile and pun, which can truly be enjoyed in Sanskrit only. The

reference is to lotus blooming on sunrise. Vishnu blows the conch when he has to fight the evil forces. Sun causes the growth of moon's face during the light-half of the month. Aruna is the charioteer of Sun, who perhaps is a personification of the red-glow that precedes the sunrise.

The sage looks at the star-like teeth of Vishnu: નિત્યં સ્નેહાતિરેકાન્નિજકમિતુરલં વિપ્રયોગાક્ષમા યા વક્ત્રેન્દોરન્તરાલે કૃતવસતિરિવાભાતિ નક્ષત્રરાજિઃ ! લક્ષ્મીકાન્તસ્ય કાન્તાકૃતિરતિવિલસન્યુગ્યમુક્તાવલિશ્રીઃ દન્તાલી સન્તતં સા નિતનુતિનિરતાનક્ષતાન્ રક્ષતાન્નः ॥ ૩૬ ॥ અન્વયઃ – સ્નેહ-અતિરેકાત્ યા નિજકમિતુઃ અલમ્ વિપ્રયોગ-અક્ષમા, વક્ત્ર-ઇન્દોઃ અન્તરાલે કૃતવસતિઃ નક્ષત્ર-રાજિઃ ઇવ આભાતિ,અતિ-વિલસન્-મુગ્ય-મુતાવલિ-શ્રીઃ કાન્ત-આકૃતિઃ સા લક્ષ્મીકાન્તસ્ય દન્તાલી નિત-નૃતિ-નિરતાન્ નઃ અક્ષતાન્ રક્ષતાત્ !

May Vishnu's row of teeth which shines like a line of stars(feminine) right inside the moon-like mouth(masculine) as if she cannot feel separated from her beloved because of excessive love towards him and which has the lustre of sparkling row of pearls and which has an endearing shape protect us who are engaged in prostrating to him and praising him.

Notes: This is an elegant example of exaggeration (utprekShA) where in the poet imagines that the teeth being inside the mouth is as if the stars were inside the moon! And he sees a motive behind that. Stars which are traditionally considered as wives of the moon have taken residence right inside the moon to avoid separation from him!

The sage imagines the assembly of Deva's presided over by Vishnu: બ્રહ્મન્બ્રહ્મણ્યજિલ્માં મતિમપિ કુરુષે દેવ સંભાવયે ત્વામ્ શંભો શક્ર ત્રિલોકીમવિસ કિમમરૈનાંરદાદ્યાઃ સુખં વઃ I ઇત્થં સેવાવનમ્રં સુરમુનિનિકરં વીક્ષ્ય વિષ્ણોઃ પ્રસન્ન-સ્યાસ્યેન્દોરાસ્રવન્તી વરવચનસુધા હ્નાદયેન્માનસં નઃ II ૩૭ II અન્વયઃ – બ્રહ્મન્, બ્રહ્મણિ અજિલ્મામ્ મતિમ્ અપિ કુરુષે?; શંભો, દેવ, ત્વાં સંભાવયે I; શક્ર, અમરૈઃ ત્રિલોકીમ્ અવસિ કિમ્?; નારદાદ્યાઃ, સુખમ્ વહ્ (કિમ્)?; ઇત્થમ્ સેવાવનમ્રમ્ સુરમુનિનિકરમ્ વીક્ષ્ય પ્રસન્નસ્ય વિષ્ણોઃ વરવચનસુધા નઃ માનસમ્ હ્નાદયેત્ I

Looking at the assembly of Deva's and sages who are bent with humility Vishnu enquires of them with delight, 'Oh! Brahma, I hope your mind is steadfast in concentrating on Brahman; Oh! Shambho, I respect you; Oh! Indra, are you taking care of the three worlds along with Deva's? Oh! Narada and other sages, Are you all well?' May the ambrosia of Vishnu's such precious speech bring joy to our minds.

Notes: Commentator explains that even Brahma has to meditate on Brahman in order to do his duty of creation.

The sage experiences the pleasure of looking at Vishnu's cheeks: કર્ણસ્થસ્વર્ણકમ્રોજ્યલમકરમહાકુષ્ડલપ્રોતદીપ્યન્- માણિક્યશ્રીપ્રતાનૈઃ પરિમિલિતમલિશ્યામલં કોમલં યત્ ! પ્રોદ્યત્સૂર્યાંશુરાજન્મરકતમુકુરાકારચોરં મુરારેઃ ગાઢામાગામિનીં નઃ શમયતુ વિપદં ગણ્ડયોર્મણ્ડલં તત્ !! ૩૮ !! અન્વયઃ – યત્ કર્ણસ્થ-સ્વર્ણ-કમ્ર-ઉજ્જવલ-મકર-મહા-કુણ્ડલ-પ્રોત-દીપ્યત્-માણિક્ય-શ્રી-પ્રતાનૈઃ પરિમિલિતમ્ તત્ કોમલમ્ અલિશ્યામલમ્ પ્રોદ્યત્-સૂર્યાંશુ-રાજત્-મરકત-મુકુર-આકાર-ચોરમ્ મુરારેઃ ગણ્ડયોઃ મણ્ડલમ્ નઃ ગાઢામ્ આગામિનીમ્ વિપદમ્ શમયતુ !

May the soft bee-blue cheeks of Vishnu, the foe of Mura, destroy our impending severe adversities. The lustre of the cheeks illumined by the scintillations of the ear rings in the shape of a shark made of rubies inset in Gold rivals that of an emerald mirror illumined by the rising sun.

વક્ત્રાંભોજે લસન્તં મુહુરધરમણિં પક્વબિંબાભિરામમ્ દૃષ્ટ્વા દૃષ્ટું શુકસ્ય સ્કુટમવતરતસ્તુણ્ડદ્ણડાયતે યઃ ! દ્યોણઃ શોણીકૃતાત્મા શ્રવણયુગલસત્કુણ્ડલોસ્ત્રૈર્મુરારેઃ પ્રાણાખ્યસ્યાનિલસ્ય પ્રસરણસરણિઃ પ્રાણદાનાય નઃ સ્યાત્ ॥ ૩૯ ॥ અન્વયઃ – યઃ વક્ત્રામ્ભોજે મુહુઃ લસન્તમ્ પક્વબિમ્બાભિરામમ્ અધરમણિમ્ દૃષ્ટ્વા દૃષ્ટું સ્કુટમ્ અવતરતઃ શુકસ્ય તુણ્ડદ્યાયતે, શ્રવણયુગ-લસત્-કુણ્ડલ-ઉસ્ત્રૈઃ શોણીકૃતાત્મા પ્રાણાખ્યસ્ય અનિલસ્ય પ્રસરણસરણિઃ મુરારેઃ દ્યોણઃ નઃ પ્રાણદાનાય સ્થાત્ । May the nose of Murari which acts as the spreading path for his Prana vayu grant us the breath of life The nose which appears red because of the rays from the pair of glittering ear-rings looks like the beak of a parrot descending to bite the gem-like lip, which is as charming as a ripe Bimba fruit, glittering in the lotus-like face.

Notes: The commentator remarks that as devotion to Lord is verily the Life-breath for a devotee, the sage is seeking that only. Bimba fruit gets red when it is ripe and comparing the lip to a Bimba fruit is a standard simile in Sanskrit literature. ghoNA as a feminine noun is the standard usage, but ghoNa is also encountered in literature as the commentator points out. usra is a rarely occurring word which means ray.

દિક્કાલૌ વેદયન્તૌ જગિત મુહુરિમૌ સંચરન્તૌ રવીન્દૂ ત્રૈલોક્યાલોકદીપાવભિદધિત યયોરેવ રૂપં મુનીન્દ્રાઃ I અસ્માનબ્જપ્રભે તે પ્રચુરતરકૃપાનિર્ભરં પ્રેક્ષમાણે પાતામાતામ્રશુક્લાસિતરુચિરુચિરે પદ્મનેત્રસ્ય નેત્રે II ૪૦ II

અન્વયઃ – મુનીન્દ્રાઃ યયોઃ એવ રૂપમ્ દિક્કાલૌ વેદયન્તૌ જગતિ મુહુઃ સંચરન્તૌ ત્રૈલોક્યાલોકદીપૌ રવીન્દૂ (ઇતિ) અભિદધતિ, આતામ્ર-શુક્લ-અસિત-રુચિ-રુચિરે અબ્જપ્રભે પ્રચુરતર-કૃપા-નિર્ભરમ્ (અસ્માન્) પ્રેક્ષમાણે પદ્મનેત્રસ્ય તે નેત્રે અસ્માન્ પાતામ્ !

May those two lotus-like eyes of Padmanetra, which are charmingly coloured with redness, whiteness, and blackness and which are looking at us full of compassion protect us. The great sages consider the two eyes as the sun and the moon which are incessantly moving around the world like two lustrous lamps to indicate direction and time.

Notes: There are many references to sun and moon as the eyes of the Lord in Sruti's and Smriti's. Eyes are just like lotuses which have a black central portion, surrounded by a white portion and then the red petals, notes the commentator. It is a remarkable observation that both reckoning of time and direction are dependent on the sun and the moon.

The sage beholds the elegance of Vishnu's eye-brows in the next two verses:

પાતાત્પાતાલપાતાત્પતગપતિગતેર્ભ્રૂયુગં ભુગ્નમધ્યમ્ યેનેષચ્ચાલિતેન સ્વપદનિયમિતાઃ સાસુરા દેવસંઘાઃ I નૃત્યલ્લાલાટરડ્ગે રજનિકરતનોર્ધ્યખણ્ડાવદાતે કાલવ્યાલદ્ભયં વા વિલસતિ સમયા વાલિકામાતરં નઃ II ૪૧ II અન્વયઃ – યેન ઈષત્ ચાલિતેન સાસુરા દેવસંઘાઃ સ્વપદનિયમિતાઃ, ૨જનિકર-તનોઃ અર્ધ-ખણ્ડ-અવદાતે લાલાટ-૨ડ્ગે નૃત્યત્ (યત્) વાલિકા-માતરં સમયા કાલવ્યાલદ્ભયં વા (ઇતિ) વિલસતિ (તત્) ભુગ્નમધ્યં ભ્રૂયુગં નઃ પાતાલ-પાતાત્ પાતાત્ l

May the eye-brows, bowed at centre, of Vishnu, who has the chief of the feathered as his transport, save us from falling to the nether-world (Naraka). Just by a little movement of the eye-brows of Vishnu, Deva's along with Asura's are controlled at their places of duty. The eye-brows dancing in the stage-like forehead which is elegantly shaped as a half-moon are sportive and look as though like a pair of black serpents near their mother in the form of the ear-ornament,.

Notes: The prayer is to make the devotee tread the path of virtue so that he may not fall into Naraka, the equivalent of hell. There is a mix up of rUpaka and utprekShA. The discerning may find it contrived. Word vAlikA is not listed in standard dictionaries. The commentator interprets it as karNabhUShaNavisheShaH quoting Vaijayanti Lexicon. The ornament is perhaps shaped like a big snake.

લક્ષ્માકારાલકાલિસ્ફુરદલિકશશાકુાર્ધસંદર્શમીલન્-નેત્રામ્ભોજપ્રબોધોત્સુકનિભૃતતરાલીનભૃડ્ગચ્છટાભે ! લક્ષ્મીનાથસ્ય લક્ષ્યીકૃતવિબુધગણાપાડ્ગબાણાસનાર્ધ--ચ્છાયે નો ભૂરિભૂતિપ્રસવકુશલતે ભ્રૂલતે પાલયેતામ્ ॥ ૪૨ ॥ અન્વયઃ – લક્ષ્મ-આકાર-અલક-અલિ-સ્ફુરત્-અલિક-શશાક્રાર્ધ-સંદર્શ-મીલત્-નેત્ર-અમ્ભોજ-પ્રબોધ-ઉત્સુક-નિભૃતતર-આલીન-ભૃડ્ગ-ચ્છટા-આભે લક્ષ્યી-કૃત-વિબુધગણ-અપાડ્ગ-બાણાસન-અર્ધ--ચ્છાયે ભૃરિ-ભૃતિ-પ્રસવ-કુશલતે ભ્રુ-લતે નઃ પાલયેતામ્ !

May LakShminatha's creeper-like eye-brows which are capable of generating bountiful wealth protect us. They look like the half-bent bow, the seat of Vishnu's arrow-like glances at the assembly of Deva's. They look like a line of bumble-bees engaged in waking up the lotus-like eyes which are half closed due to the moon-like forehead containing the hair-curls looking like the mark on the

moon.

Notes: Glances are traditionally likened to arrows or darts. The eye-brows look like the bows from which the arrows of glances dart in the direction of assembled Deva's. The forhead looks like the half-moon. The curls of hair on the forehead look like the mark on the moon. Looking at the moon the lotus-like eyes are half closed. (Lotuses close as the moon rises). The eye-brows look like a line of bumble bees close to the lotus eagerly engaged in opening the half closed lotuses!

Now the sage looks at the Tilaka mark on Vishnu's forehead: રૂક્ષસ્મારેક્ષુચાપચ્યુતશરનિકરક્ષીણલક્ષ્મીકટાક્ષ-પ્રોત્ફુલ્લત્પદ્મમાલાવિકસિતમહિતસ્ફાટિકૈશાનલિડ્ગમ્ ! ભૂયાત્ ભૂયો વિભૂત્યે મમ ભુવનપતેર્ભ્રૂલતાદ્વન્દ્વમધ્યા--તુત્યં તત્પુણ્ડ્રમૂર્ધ્વં જનિમરણતમઃખણ્ડનં મણ્ડનં ચ ॥ ૪૩ ॥ અન્વયઃ –

રૂક્ષ-સ્માર-ઇક્ષુ-ચાપ-ચ્યુત-શર-નિકર-ક્ષીણ-લક્ષ્મી-કટાક્ષ-પ્રોત્હુલ્લત્-પદ્મ-માલા-વિકસિત-મહિત-સ્ફાટિક-ઐશાન-લિડ્ગમ્ ભુવનપતેઃ ભ્રૂલતા-દ્વન્દ્વ-મધ્યાત્ ઉત્થમ્ જનિ-મરણ-તમઃ-ખણ્ડનમ્ ચ તત્ ઊર્ધ્વમ પણ્ડમ મમ વિભત્યૈ ભયઃ ભયાત |

May the 'oordhvapundra' mark of the Vishnu, Lord of the universe, arising in between the creeper-like brows, which dispels the darkness of birth and death be for my prosperity. The mark looks like a crystal-white symbol of Siva to which LakShmi, weakened by the group of arrows released from the sugarcane-bow of Manmatha is offering lotus-garlands in the form of her glances.

Notes: Manmatha (cupid) is supposed to be having a bow of sugarcane. LakShmi is tormented by Manmatha and is constantly looking at the mark on Vishnu's forehead. Her glances are like offerings of lotus garland to symbol of Siva in the form of the mark entreating him to lessen the harshness of Manmatha's arrows, as he is the conqueror of Manmatha!

પીઠીભૂતાલકાન્તં કૃતમકુટમહાદેવલિડ્ગપ્રતિષ્ઠે લાલાટે નાટ્યરડ્ગે વિકટતરતટે કૈટભારેશ્ચિરાય I પ્રોદ્ધાટ્યૈવાત્મતન્દ્રીપ્રકટપટકુટીં પ્રસ્ફુરન્તી સ્ફુટાડ્ગમ્ પટ્ટીયં ભાવનાખ્યાં ચટ્લમતિનટી નાટિકાં નાટયેન્ન: II જ II અન્વયઃ – પીઠીભૂત-અલક-અન્તમ્ કૃત-મકુટ-મહાદેવ-લિડ્ગ-પ્રતિષ્ઠે કૈટ્ભ-અરેઃ વિકટતર-તટે લાલાટે નાટ્યરડ્ગે આત્મ-તન્દ્રી-પ્રકટ-પટકુટીમ્ પ્રોદ્ધાટ્ય સ્કુટાડ્ગમ્ પ્રસ્ફુરન્તી ઇયમ્ નઃ પટ્ટ્વી ચટુલ-મતિ-નટી ભાવનાખ્યામ્ નાટિકામ્ નાટયેત્ !

May our wavering mind like an expert actress glittering and displaying her limbs play the drama of concentration on the broad stage of forehead of Vishnu, the foe of Kaitabha, after removing the screen of lassitude. On that broad stage of Vishnu's forehead, the crown of Vishnu looks like the linga symbolizing Shiva seated on the ends of curls of hair on the forehead.

Notes: The poet In Shankara visualizes a play called 'concentration' played by his mind on the stage of Vishnu's forehead. In other words, he prays that he may be able to concentrate on the forehead of Vishnu. The metaphor is further elaborated. When a play begins the screen is pulled aside. In a like manner before concentration begins, lassitude is removed. On the stage there will be a symbol of God placed for worship. The crown of Vishnu on his forehead looks like the linga, symbol of Shiva.

Shankara looks at the curls of hair around Vishnu's face: માલાલીવાલિધામ્નઃ કુવલયકલિતા શ્રીપતેઃ કુન્તલાલી કાલિન્દ્યારુહ્ય મૂર્ધ્રો ગલતિ હરશિરઃસ્વર્ધુનીસ્ફર્ધયા નુ ! રાહુર્વા યાતિ વક્ત્રં સકલશશિકલાભ્રાન્તિલોલાન્તરાત્મા લોકૈરાલોક્થતે યા પ્રદિશતુ સતતં સાખિલં મડ્ગલં નઃ ॥ ૪૫ ॥

અન્વયઃ – યા કુવલય-કલિતા માલાલી વા, કાલિન્દી હર-શિરઃ-સ્વર્ધુની-સ્પર્ધયા મૂર્ધ્નિ આરુહ્ય ગલિત નુ, સકલ-શશિ-કલા-ભ્રાન્તિ-લોલ-અન્તરાત્મા રાહુઃ વક્ત્રમ્ યાતિ વા ઇતિ લોકૈઃ આલોક્યતે સા શ્રીપતેઃ કુન્તલાલી નઃ અખિલમ્ મડ્ગલમ્ પ્રદિશતુ l

May the curls of hair of Shripathi bestow us all the time alround prosperity. People look upon it as a garland made of black lotuses or perhaps that river Yamuna is trickling down Vishnu's face to compete with the Ganga over the head of Shiva, or Rahu is attacking the face under the delusion that it is the full moon.

Notes: River Yamuna is traditionally considered dark as perhaps its water is mildly turbid, which can be observed where Yamuna and Ganga meet.

Now he looks at the hair on Vishnu's head in its entirety: સુપ્તાકારા: પ્રસુપ્તે ભગવિત વિબુધૈરપ્યદૃષ્ટસ્વરૂપા વ્યાપ્તવ્યોમાન્તરાલાસ્તરલમણિરુચા રગ્જિતા: સ્પષ્ટભાસ: l દેહચ્છાયોદ્ગમાભા રિપુવપુરગરુપ્લોષરોષાગ્નિધૃમ્યા: કેશા: કેશિદ્વિષો નો વિદધતુ વિપુલક્લેશપાશપ્રણાશમ્ ll ૪૬ ll અન્વય: – ભગવિત સુપ્તે વિબુધૈ: અપિ અદૃષ્ટસ્વરૂપા: સુપ્તાકારા: વ્યાપ્ત-વ્યોમ-અન્તરાલા: તરલ-મણિ-રુચા સ્પષ્ટભાસ: રગ્જિતા: દેહચ્છાયા-ઉદ્ગમ-આભા: રિપુ-વપુ:-અગરુ-પ્લોષ-રોષ-અગ્નિ-ધૃમ્યા: કેશિદ્વિષ: કેશા: ન: વિપુલ-કલેશ-પાશ-પ્રણાશમ્ વિદધત્ l

May the locks of hair, which are illumined and colored by the sparkling gem on the fore head of Vishnu, the foe of Kesi, destroy entirely our bundle of sufferings. When Vishnu sleeps, even the Deva's cannot fully perceive the form of the matted hair which occupies all the skies, They look as if they are the aura emanating from Vishnu's body. They look as if they are clusters of smoke from the fire of anger arising out of burning the incense of bodies of foes.

Notes: The commentator explains that when Vishnu goes into Yoganidra, his matted hair occupies the whole of the skies. suptA is interpreted as 'matted hair' by the commentator quoting Vaijayanti lexicon, although standard dictionaries do not list it. There is a hint of matted locks of hair being compared to dark clouds too although it is not fully brought out. The sage prays for cutting asunder of all wordly bondages.

Shankara prostrates to the crown of Vishnu:

યત્ર પ્રત્યુપ્તરત્નપ્રવરપરિલસદ્ભૂરિરોચિષ્પ્રતાન-સ્કૂર્ત્યા મૂર્તિર્મુરારેદ્યુંમણિશતચિતવ્યોમવદ્દુર્નિરીક્ષ્યા I કુર્વત્ પારેપયોધિ જ્વલદકુશશિખાભાસ્વદૌર્વાગ્નિશકુાં શશ્વન્નઃ શર્મ દિશ્યાત્કલિકલુષતમઃપાટનં તત્કિરીટમ્ ॥ ૪૭ ॥

અન્વયઃ – યત્ર પ્રત્યુપ્ત-રત્ન-પ્રવર-પરિલસત્-ભૂરિ-રોચિઃ-પ્રતાન-સ્ફૂર્ત્યા મુરારેઃ મૂર્તિઃ દ્યુમણિ-શત-ચિત-વ્યોમવત્ દુર્નિરીક્ષ્યા, પારેપયોધિ જ્વલત્-અફશ-શિખા-ભાસ્વત્-ઔર્વાગ્નિ-શફુામ્ કુર્વત્ તત્ કિરીટમ્ નઃ કલિ-કલ્ષ-તમઃ-પાટનમ્ શર્મ દિશ્યાત્ । May the crown of Vishnu, which makes one fancy that they are the glowing flames of bright Vadava (Sub-oceanic fire) at the further bank of ocean(of milk) endow us with everlasting beatitude which destroys the darkness due to the wicked Kaliyuga. The piercing rays emanating from the priceless gems set in the crown render Vishnu's form extremely difficult to perceive like the sky brightened by hundreds of suns.

Notes: As per the commentator Vishnu's abode is on Northern bank of milk of ocean in Shaka island. One is reminded of Bhagavd Gita's description of Viswarupa, 'દિવિ સૂર્યસહસસ્ય ભવેદ્યુગપૃત્થિતા ! યદિ ભ્હાઃ સદૃશી સા સ્યાત્ ભાસસ્તસ્ય મહાત્મનઃ ॥'.

Shankara beholds the entire form of Vishnu, after having had the pleasure of looking at parts of the form individually:

ભ્રાન્ત્વા ભ્રાન્ત્વા યદન્તસ્ત્રિભુવનગુરુરપ્યબ્દકોટીરનેકાઃ ગન્તું નાન્તં સમર્થો ભ્રમર ઇવ પુનર્નાભિનાલીકનાલાત્ । ઉન્મજ્જન્નૂર્જિતશ્રીસ્ત્રિભુવનમપરં નિર્મમે તત્સદૃક્ષમ્ દેહામ્બોધિઃ સ દેયાત્રિરવધિરમૃતં દૈત્યવિદ્વેષિણો નઃ ॥ ૪૮ ॥

અન્વયઃ – ત્રિભુવનગુરુઃ અપિ અનેકાઃ અબ્દ-કોટીઃ યદન્તઃ ભ્રાન્ત્વા ભ્રાન્ત્વા અન્તમ્ ગન્તુમ્ ભ્રમર ઇવ ન સમર્થઃ (સન્), પુનઃ નાભિ-નાલીક-નાલાત્ ઉન્મજ્જન્ તત્-સદ્ક્ષમ્ અપરમ્ ત્રિભુવનમ્ નિર્મમે સઃ દૈત્ય-વિદ્વેષિણઃ ઊર્જિતશ્રીઃ નિરવિધઃ દેહામ્બોધિઃ નઃ અમૃતમ્ દેયાત્ !

May the resplendent endless ocean-like form of Vishnu, the foe of Daitya's give us ambrosia (amrita). Brahma, the father of the three worlds, after not being able to reach the boundary in the abdomen of Vishnu even after roaming endlessly like a bumble-bee for millions of years, got out from the root of the lotus in Vishnu's navel and created a world outside similar to the one inside.

Notes: Evidently the ambrosia the sage seeks is that of MokSha.

Proceeding to conclude the hymn Shankara prays to the ten incarnations of Vishnu:

મત્સ્યઃ કૂર્મો વરાહો નરહરિણપતિર્વામનો જામદગ્ન્યઃ કાકુત્સ્થઃ કંસઘાતી મનસિજવિજયી યશ્ચ કલ્કિર્ભવિષ્યન્ । વિષ્ણોરંશાવતારા ભુવનહિતકરા ધર્મસંસ્થાપનાર્થાઃ પાયાસુર્માં ત એતે ગુરુતરકરુણાભારખિન્નાશયા યે ॥ ૪૯ ॥

અન્વયઃ – મત્સ્યઃ કૂર્મઃ વરાહઃ નરહરિણપતિઃ વામનઃ જામદગ્ન્યઃ કાકુત્સ્થઃ

કંસઘાતી મનસિજ-વિજયી યઃ ભવિષ્યન્ કલ્કિઃ ચ એતે યે ગુરુતર-કરુણા-ભાર-ખિન્ન-આશયા વિષ્નોઃ અંશાવતારાઃ ભુવન-હિતકરાઃ ધર્મ-સંસ્થાપન-અર્થાઃ તે મામ્ પાયાસુઃ l

May the partial incarnations of Vishnu, namely Matsya, Kurma, Varaha, Narasimha, Vamana, Parashurama (son of Jamadagni), Rama (Scion of Kakutstha), Krishna(Slayer of Kamsa), Buddha(Conqueror of Manmatha) and Kalki(Of the future), who are the benefactors of the worlds and whose mission is to establish Dharma and who are weighed down by extreme compassion protect me.

Notes: It is significant that Shankara has recognized Buddha as one of the ten incarnations. The word hariNa in narahariNapati does not seem to denote a lion as per standard lexicons. The commentator quotes Harsha where he seems to have used hariNa to denote a lion.

Shankara reflects on the twin facets of One Reality: Brahman, beyond reach of words and mind and Vishnu, who is ever accessible and provides immeasurable joy:

યસ્માદ્ધાચો નિવૃત્તાઃ સમમપિ મનસા લક્ષણામીક્ષમાણાઃ સ્વાર્થાલાભાત્પરાર્થવ્યપગમકથનશ્વાધિનો વેદવાદાઃ I નિત્યાનન્દં સ્વસંવિન્નિરવધિવિમલસ્વાન્તસંક્રાન્તબિમ્બ-ચ્છાયાપત્ત્યાપિ નિત્યં સખયતિ યમિનો યત્તદવ્યાન્મહો નઃ II પo II

અન્વયઃ – યસ્માત્ વાચઃ મનસા સમમ્ લક્ષણામ્ ઈક્ષમાણાઃ સ્વાર્થાલાભાત્ પરાર્થ-વ્યપગમ-કથન-શ્વાદ્યિનઃ વેદવાદાઃ અપિ નિવૃત્તાઃ યત્ સ્વ-સંવિત્-નિરવધિ-વિમલ-સ્વાન્ત-સંક્રાન્ત-બિમ્બચ્છાયા-આપત્ત્યા યમિનઃ અપિ નિત્યં સુખયતિ તત્ નિત્યાનન્દમ્ મહઃ નઃ અવતુ ।

May that Lustre which provides joy even to those who practice self-control, in the guise of a reflection of its self luminous, unlimited, pure formlessness protect us. Words along with mind and even the Upanishads, which advocate its existence through indirect meaning having failed through direct meaning, return (having failed to reach it) from that lustre.

Notes: This is a verse endowed with subtle aspects of advaitic philosophy. The commentary is detailed and riddled with complex advaitic terminology. It is believed that the main import has been conveyed here. Brahman who is formless and is not accessible to words, mind or even the Upanishads in its infinite mercy shows itself in the form of Vishnu and his incarnations as if through a refexion in an accessible form. Even sages who seek the formless

Brahman rejoice at that Lustre with form. The reference to the Upanishadic statement, 'yato vAcho nivartante aprApya manasA saha' is very evident.

The verse refers to different modes through which a word is endowed with a meaning. If one says ga NgAyAM ghoShaH one refers to a village on the banks of Ganga although the words at first seem to convey that the village is inside the river. A word acquires a meaning different from what it normally conveys through a mode called lakShaNA, which becomes operative conveying a different meaning in place of the normal meaning. The verse refers to the fact that all modes through which a word acquires a meaning fail to reach Brahman.

As a mark of his own humility, Shankaracharya pays his obeisance to a Bhagavata- Vishnu's devotee:

આપાદાદા ચ શીર્ષાદ્ભપુરિદમનદાં વૈષ્ણવં યઃ સ્વચિત્તે ધત્તે નિત્યં નિરસ્તાખિલકલિકલુષે સંતતાન્તઃપ્રમોદઃ ! જુહ્નજિજ્રહ્નાકૃશાનૌ હરિચરિતહવિઃ સ્તોત્રમન્ત્રાનુપાઠૈઃ તત્પાદામ્ભોરુહાભ્યાં સતતમપિ નમસ્કુર્મહે નિર્મલાભ્યામ્ !! પ૧ !! અન્વયઃ – યઃ નિત્યમ્, જિહ્ના-કૃશાનૌ સ્તોત્ર-મન્ત્રાનુપાઠૈઃ હરિ-ચરિત-હવિઃ જુહ્નત્, ઇદમ્ અનદામ્ આપાદાત્ આ ચ શીર્ષાત્ વૈષ્ણવમ્ વપુઃ નિરસ્ત-અખિલ-કલિ-કલુષે સ્વચિત્તે સંતત-અન્તઃ-પ્રમોદઃ ધત્તે,

નિર્મલાભ્યામ તત્-પાદામ્ભોરુહાભ્યામ સતતમ અપિ નમસ્કર્મહે 1

Our obeisances are forever to the pure lotus-like feet of one, who holds in his mind, bereft of all the wickedness (characteristic) of Kaliyuga and having uninterrupted internal happiness, the faultless form of Vishnu from head to foot, while offering oblations of Vishnu's deeds with the chantings of Mantra and Stotra in the fire of the tongue.

Notes: Quite characteristically Shankara stresses on the purity of mind while contemplating the divine formof Vishnu, as one chants the Mantras and the Stotras. Salutation is complete only when it has all the three anga's, namely vAchika(by word), kAyika(by body) and mAnasika(by mind). He uses a metaphor of oblations to the fire for the chantings of stotras and Mantras. The verse echoes sentiments expressed in several passages in the Gita. 'brahmArpaNaM brahmahaviH brahmAgnau brahmaNA hutam' etc.

As phalashruti, Shankaracharya bestows his benediction to one who recites this hymn with devotion:

શ્રીવિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રમ્

મોદાત્પાદાદિકેશસ્તુતિમિતિરચિતાં કીર્તચિત્વા ત્રિધામ્નः પાદાબ્જદ્વન્દ્વસેવાસમયનતમિતમિસ્તકેનાનમેદ્યઃ I ઉન્મુચ્ચૈવાત્મનૈનોનિચયકવચકં પગ્ચતામેત્ય ભાનોઃ બિમ્બાન્તર્ગોચરં સ પ્રવિશતિ પરમાનન્દમાત્મસ્વરૂપમ્ II પર II

અન્વયઃ – યઃ ઇતિ રચિતામ્ ત્રિધામ્નઃ પાદાદિકેશસ્તુતિમ્ મોદાત્ કીર્તયિત્વા પાદ-અબ્જ-દ્વન્દ્વ-સેવા-સમય-નત-મિતઃ મસ્તકેન આનમેત્, સઃ આત્મના એનઃ-નિચય-કવચકમ્ ઉન્મુચ્ય પગ્ચતામ્ એત્ય ભાનોઃ બિમ્બ-અન્તઃ-ગોચરમ્ પરમાનન્દ્રમ આત્મસ્વરૂપમ પ્રવિશતિ ।

One who, after reciting with joy Vishnu's Padadikesantastotra thus composed bows his head to (Vishnu) intent on serving his lotus feet, enters ultimate bliss of Brahman, who becomes visible through the solar orb, when he casts off his mortal coil.

Notes: To point out that in this hymn he has all along prayed only for the ultimate realization of Brahman, the only wish worthwhile striving for, Shankarabhagavatpada emphasises that aspect at the end.

ઇતિ શ્રીમત્પરમહંસપરિવ્રાજકાચાર્યસ્ય શ્રીગોવિન્દભગવત્પૂજ્યપાદશિષ્યસ્ય શ્રીમચ્છંકરભગવતઃ કૃતૌ વિષ્ણુપાદાદિકેશાન્તસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

Thus comes to completion Vishnupadadikesantastotra among the works of PramahamsaparivrAjakAcharya Shri Shankarabhagavan, who is a disciple of the revered Govindabhagavatpujyapada.

શંકરાચાર્યરચિતા વિષ્ણુસ્તુતિરિયં હરેઃ l કૃપયા તસ્ય સમ્પ્રીત્યૈ આંગ્લવાણ્યાં કૃતાર્પિતા ॥

Encoded, proofread, and translated with commentary by GSS. Murthy murthygss at gmail.com

shrIVishnupAdAdikesAntastotram
pdf was typeset on September 4, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

